

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію КАЛАШНИК ОЛЕНИ АНАТОЛІЇВНИ на тему
«ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.10 - судоустрій; прокуратура та адвокатура

Ефективність судової влади в Україні значною мірою залежить від обґрунтованої структури судової системи, до складу якої входять суди різного рівня та з різною компетенцією. На цьому фоні виділяються місцеві загальні суди, які за обсягом своєї діяльності перебувають на першому плані серед інших судових органів, і рішення яких, у переважній більшості, не є предметом розгляду у судах вищих інстанцій.

На застосування місцевими загальними судами чинного законодавства останнім часом значний вплив справляють заходи, спрямовані на реформування судоустрою, судочинства і статусу суддів, що реалізуються в межах заходів з подолання негативних явищ в судовій системі та її оздоровлення, що пов'язано з істотним оновленням законодавства. Виходячи з означеного, вважаємо, що обрана автором тема дисертаційної роботи є **насправді актуальною.**

Можна констатувати, що за період незалежності України у вітчизняній правовій науці з'явилися роботи, у тому числі і дисертаційного характеру, предметом яких були окремі аспекти правового статусу судів загальної юрисдикції (Вільгушинський М. Й. Суди загальної юрисдикції у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю; Баронін Д. Б. Правовий статус суду в Україні; Закропивний О. В. Територіальність як принцип побудови системи судів загальної юрисдикції в Україні; Карпечкін П. Ф. Функції судів загальної юрисдикції в Україні: проблеми теорії та практики; Коваль В. М. Апеляційні суди в Україні: становлення і розвиток; Штелик С. П. Організаційно-правові аспекти

інстанційної побудови системи судів загальної юрисдикції України; Штогун С. Г. Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні та ін.). Однак, до сьогодення майже не дослідженими та надзвичайно дискусійними залишаються теоретичні підходи до розуміння категорій «місцевий суд загальної юрисдикції» та «місцевий загальний суд». Саме тому, запропонована тема та наведені аргументи на її користь, вказують на те, що дисертаційна робота Калашник О. А. є **актуальною та своєчасною**.

Інтерес автора до обраної теми тим більше є не випадковим, оскільки дисертантка тривалий час працювала помічником суддів у столичних судах, виконувала обов'язки, пов'язані з організацією судового процесу і підготовкою до розгляду судових справ. Це позитивно вплинуло на обґрунтованість висновків і наукових рекомендацій, що містяться в роботі.

План роботи обумовлений змістом і логікою дослідження та охоплює основні проблеми удосконалення правового статусу місцевих загальних судів (с. 2-3).

Заслугове схвалення визначення О. А. Калашник **метою** її дисертаційного дослідження «визначення концептуальних положень, що визначають поняття і структуру правового статусу місцевого загального суду, дослідження і аналіз усіх елементів структури вказаного поняття і вироблення на цій основі оптимальної моделі правового статусу досліджуваних судів» (с. 5). В цьому контексті цілком виправданими є **задачі**, які дисертантка поставила для досягнення вказаної мети (с. 6).

Обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Сформульовані в дисертації та публікаціях дисертантки (наукових статтях, тезах наукових доповідей) наукові положення, висновки, рекомендації в цілому є обґрунтованими і переконливими. їх теоретичний фундамент становлять наукові положення сформульовані вченими в рамках теорії держави і права, конституційного і адміністративного права, адміністративного процесуального, кримінального

процесуального, цивільного процесуального права та інших галузей. Вони ґрунтуються на чинному вітчизняному і зарубіжному законодавстві (останнє використовується для порівняння), міжнародних актах, на певній емпіричній основі (результати соціологічного опитування суддів місцевих судів м. Києва, Київської та Одеської областей; статистичні дані про стан здійснення судочинства та організаційного забезпечення судів).

Окрему увагу слід звернути на **апробацію** результатів дисертаційного дослідження, які доповідались та обговорювались на міжнародних науково-практичних конференціях (с. 10). Положення, які містяться в дисертації, повно і всебічно викладені у одинадцяти наукових публікаціях, із них: п'ять - статті у фахових виданнях України, перелік яких затверджено МОН України; одна - стаття в зарубіжному фаховому виданні, п'ять тез наукових повідомлень (с. 11).

Публікації О. А. Калашник за темою дисертації та **автореферат** відображають зміст основних положень дисертаційного дослідження.

Структурно дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Аналіз запропонованої дисертанткою структури її дослідження (визначення й співвідношення змісту, вступу, розділів та їх підрозділів, висновків) дозволяє відмітити її внутрішню єдність та спрямованість на логічно послідовне розкриття обраної для дослідження проблематики на теоретичному, нормативному та правозастосовному рівнях.

Перший розділ дисертації «Стан наукових досліджень за темою та його методологічні засади» присвячений дослідженню теоретичних питань організації і діяльності місцевих загальних судів. Варто підкреслити досить глибокий є аналіз процесів розвитку правової думки з питань організації та функціонування загальних судів місцевого рівня - від ХІХ століття до сучасності. В роботі використано праці дореволюційних, радянських, сучасних українських і зарубіжних дослідників. Це дозволило автору чітко сформулювати висновки та пропозиції щодо удосконалення чинного

законодавства України про судоустрій і статус суддів; науково обґрунтувати періодизацію наукових досліджень з обраної тематики, яка співпадає з періодизацією законодавства у цій сфері і практикою його застосування (с. 30-31).

Автором у підрозділі 2.1. обґрунтовано обрання напрямків і предмету дослідження, його методологію. Визначено досить широке коло проблем, що становлять предмет дослідження (с. 35-36) з урахуванням особливостей наукового пошуку у цій сфері у порівнянні з іншими ланками судової системи України. За характером своєї роботи на посаді помічника судді автор мала можливість контактувати з багатьма суддями, і таку можливість вона використала у процесі анкетування респондентів з актуальних питань організації та діяльності місцевих судів. Особливо варто наголосити, що при цьому також використано показники судової статистики.

Другий розділ роботи «Теоретичні засади правового статусу місцевих загальних судів» присвячено становленню та розвитку місцевих судів, починаючи з найдавніших їх видів до сучасності. При цьому зроблено обґрунтований висновок, що такі процеси значною мірою залежали від пануючої в різні періоди ідеології та державної політики і здебільшого «зі зміною влади скасовувались усі попередні здобутки у сфері організації діяльності судової системи» (с. 60). Визначено 12 історичних етапів, протягом яких формувався статус місцевих судів у різні епохи і при цьому по можливості використовувався досвід безпосередніх попередників сучасної судової системи України, яка згодом неодноразово реформувалася за порівняно короткий історичний період існування сучасної незалежної України (с. 62-63).

У підрозділі 2.2. «Поняття і структура правового статусу місцевих загальних судів» конкретизовано показники, покладені в основу цієї правової категорії. Слушно підкреслено, що у структурі правового статусу місцевого загального суду слід виокремити три блоки: цільовий (мета і завдання, функції та принципи), структурно-організаційний (порядок утворення і

ліквідації, організаційне забезпечення, склад суду) і компетенційний (юрисдикція як компетенція з розгляду справ певних категорій) (с. 71).

Підрозділ 2.3. присвячено особливостям застосування принципів організації та діяльності місцевих загальних судів. В основу проведеного аналізу покладено принципи територіальності, спеціалізації, інстанційності, доступності та ступінчатості, які пов'язані один з одним. У зв'язку з цим пропонується використати можливості оптимізації дії принципу територіальності шляхом використання досвіду співмірних з Україною країн Європи щодо створення двох рівнів місцевих загальних судів (с. 83). При цьому судами першого рівня могли б стати мирові суди для розгляду порівняно нескладних справ (с. 85).

В дослідженні поглиблено проаналізовано європейський досвід внутрішньої спеціалізації судів першої інстанції, що, на думку автора, сприяє підвищенню рівня професіоналізму суддів, хоча і може викликати певні організаційні труднощі та інші негативні побічні наслідки (с. 90-92). Це потребує детального зваження численних пропозицій з цього приводу, проаналізованих автором.

Розділ 3 «Місцевий загальний суд як орган правосуддя» присвячений дослідженню правового статусу суддів місцевих загальних судів.

У підрозділі 3.1. «Права і обов'язки суддів місцевих загальних судів» міститься пропозиція конкретизації у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» змісту присяги судді, з чим варто погодитись.

В організаційно-управлінському плані значний науковий інтерес становить безпосередньо правовий статус голови місцевого загального суду (підрозділ 3.2.). Лейтмотивом позиції автора стосовно компетенції цієї посадової особи є, з одного боку, обґрунтованість його звільнення від обов'язків адміністративного керівництва, а з іншого, — можливість для голови суду, його заступника здійснювати загальний контроль за додержанням елементарного порядку, за виконанням посадових обов'язків судьями і численними працівниками апарату як безпосередньо, так і через

використання можливостей суддівського самоврядування, зокрема, для забезпечення елементарної трудової дисципліни передусім з боку суддів (с. 117).

Заслуговує на підтримку думка автора щодо неприпустимості повернення голові суду права ініціювати дисциплінарне провадження щодо суддів і брати участь у розгляді дисциплінарних справ (с. 119). Зі свого боку, вважаємо, що голова суду не лише повинен мати право, але й бути зобов'язаний повідомляти відповідні інституції про порушення суддею норм судової етики, прямо не пов'язаних зі здійсненням судочинства.

У дисертації слушно відзначається, що в Україні існує близько 300 «маломірних» судів, в яких працюють по три-чотири судді, через що практично неможливо забезпечити обрання голови зборами суддів. У зв'язку з цим висловлена слушна думка, що в таких ситуаціях питання призначення судді на цю посаду має вирішувати Рада суддів України (с. 120-121).

Також автором обґрунтовано пропонується закріпити в законі вичерпний порядок підстав для звільнення з посади голів судів (с. 122-123).

В роботі висвітлені та проаналізовані деякі важливі аспекти суддівського самоврядування за участю колективу суддів (підрозділ 3.3.). У зв'язку з цим заслуговують на підтримку пропозиції автора про закріплення обов'язку професійного судді брати участь у відповідних заходах суддівського самоврядування (с. 126), передбачити в законі обов'язковість розгляду звернень суб'єктів місцевого самоврядування на рівні місцевих загальних судів і відповідного реагування на ці звернення (с. 135).

У четвертому розділі «*Організаційні аспекти діяльності місцевих загальних судів*» досліджуються шляхи удосконалення юрисдикції та організаційного забезпечення місцевих загальних судів.

У підрозділі 4.1. «Юрисдикція місцевих загальних судів та перспективи її удосконалення» наведено додаткові аргументи щодо неприпустимості змішування їх компетенції з компетенцією місцевих адміністративних судів, що сприяє порушенням закону та нестабільності судової практики.

Заслуговують на увагу також міркування автора щодо обмеження компетенції місцевих загальних судів з розгляду значної кількості справ про адміністративні правопорушення, стягнення за які можуть накладатися адміністративними органами зі збереженням можливості їх оскарження в судовому порядку зацікавленими особами, що значно б зменшило навантаження на місцеві загальні суди (с. 144-148), обмеживши їх повноваження лише розглядом окремих категорій справ, пов'язаних з накладенням найсуворіших санкцій, передбачених законодавством про адміністративні правопорушення, а також справами про адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми. Водночас, зі свого боку вважаємо, що у компетенції місцевих загальних судів слід залишити розгляд справ про адміністративні правопорушення, які кваліфікуються як неповага до суду.

Заслуговує на підтримку пропозиція автора звільнити місцеві загальні суди від розгляду клопотань про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, передавши відповідні спори на розгляд місцевих господарських судів (с. 151-152).

В роботі досить детально викладені міркування автора щодо вдосконалення організаційного забезпечення діяльності місцевих загальних судів (підрозділ 4.2.).

Зокрема, заслуговують на увагу пропозиції щодо удосконалення порядку забезпечення судів із залученням до цієї діяльності Державної судової адміністрації України та віднісши обсяги фінансування судів до захищених статей Державного бюджету України (с. 161, 163).

Обґрунтованою також є пропозиція про усунення дисбалансу між заробітною платою працівників апаратів судів та державних службовців такої ж категорії, які працюють в інших органах державної влади (с. 165).

Слушно відзначається, що, незважаючи на п'ятирічні плани і програми, прийняті у 2006 і 2010 роках, лише 16 % судових приміщень відповідають елементарним вимогам благоустрою, і таке становище дедалі погіршується (с. 166). Від себе додаю, що ці труднощі значною мірою пов'язано з напливом

у приміщення судів величезної кількості «активістів» та пошкодженням ними як самих приміщень, так і обладнання судів.

В роботі також звернуто увагу на забезпечення судів комп'ютерною технікою, засобів відеоконференцзв'язку тощо (с. 168-169).

В заключній частині роботи автор зупинилася на проблемах удосконалення правового регулювання діяльності апарату місцевих загальних судів, визначила і обґрунтувала повноваження працівників апарату у певних сферах його діяльності (с. 171-173), розробила їх класифікацію.

Заслугове на підтримку пропозиція конкретизувати в нормативному порядку віднесення працівників апарату загальних судів до відповідних категорій державних службовців, передбачити можливість вступу на посаду помічника судді без проведення конкурсу, враховуючи довірчий характер відносин між суддею та його помічником; вирішити питання працевлаштування помічників суддів під час тривалої відсутності судді (с. 180-181).

Оцінюючи структуру дисертації О. А. Калашник та зміст структурних частин, слід відмітити, що дисертаційне дослідження побудоване як система, необхідна не лише для вирішення поставлених на початку дослідження завдань, але і для досягнення окресленої мети дослідження. Такий підхід дисертантки, на думку опонента, є цілком правильним і заслугове схвалення.

Необхідно відмітити, що при написанні роботи автором було вивчено та проаналізовано **значний обсяг нормативних джерел та спеціальної літератури** (400 найменувань), що дозволило автору провести науково обґрунтований аналіз досліджуваної проблеми. Зміст дисертації свідчить про те, що О. А. Калашник використана належна й достатня за обсягом загальнотеоретична та спеціальна література за темою її дисертаційного дослідження, проаналізоване законодавство України та інших країн у порівняльно-правовому аспекті. Дисертантка проявила належне вміння

критично аналізувати положення використаних нею теоретичних і нормативних джерел та застосовувати їх при вирішенні конкретних питань.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що дисертаційна робота калачник **О. А.** має **теоретичне і практичне значення**. По-перше, дисертація поглиблює уявлення про правовий статус місцевих загальних судів. По-друге, отримані автором науково обгрунтовані результати можуть бути використані науково-дослідній сфері - для подальшого дослідження теоретичних і практичних проблем правового регулювання статусу місцевих загальних судів в Україні. По-третє, пропозиції, висвітлені дисертанткою можуть бути прийняті до уваги у правотворчій сфері при удосконаленні чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», підзаконних нормативно-правових актів, що стосуються діяльності місцевих загальних судів. І, нарешті, дане дослідження може бути використане у навчальному процесі при викладанні дисципліни «Судові та правоохоронні органи України», а також при підготовці підручників та навчальних посібників із зазначеної дисципліни.

Зрозуміло, що не зі всіма науковими положеннями і висновками у дисертації можна беззастережно погодитись. Деякі положення дисертації є дискусійними або характеризуються недостатньою обгрунтованістю певних пропозицій. Тому, звернемо увагу на окремі спірні положення, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту дисертації.

1. У дисертантки викликав заперечення зміст ч. 3 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо віднесення до підстав утворення і ліквідації суду необхідності оптимізації видатків бюджету, оскільки «місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються за певними принципами», тож пропонується виключити із закону таку підставу. Безумовно, вона не є головною, проте в сучасних умовах, коли держава змушена піклуватись в тому числі й про економію коштів, вона вимушена враховувати цей фактор і при визначенні територіальної дислокації судів.

2. Спiрним є твердження, висловлене на с. 179, що «голова місцевого загального суду може вирішувати питання вiдносно оплати працi працівникiв апарату довіреного йому суду». Таке повноваження голови суду не передбачено законом i, очевидно, належить до компетенцiї посадових осiб Державної судової адміністрацiї.

3. Схвалюючи думку, що в чиннiй редакцiї Закону України «Про судоустрiй i статус суддiв» Мiнiстра юстицiї України позбавлено права вносити подання про утворення та лiквідацiю судiв та кiлькостi суддiв у них, автор не надто обгрунтовано вiдзначає, що сфера вiдання Мiнiстерства юстицiї «нiяким чином не пов'язана iз функцiонуванням судової системи». Це є неточним хоча б, виходячи з назви цього органу, де присутнє слово «юстицiя» та характером iнших повноважень, наданих цьому вiдомству.

4. На с. 182 щодо правового статусу секретаря судового засiдання дисертант вiдзначає, що ця особа виконує важливі повноваження процесуального характеру, хоча навряд чи це вiдповiдає дiйсностi. На практицi цей службовець суду не надiлений жодними процесуальними повноваженнями, а лише фiксує процеси реалiзацiї повноважень вiдповiдними учасниками судового процесу.

5. Також неточним є твердження автора про неприпустимiсть пiдпорядкування судових розпорядникiв не лише керiвнику апарату, але i головi суду (с. 183). Безпосереднє керiвництво дiяльнiстю судових розпорядникiв може здiйснювати голова суду у разi, якщо вiн бере безпосередню участь у розглядi судової справи, а також суддi - головуючi у судових засiданнях.

6. Надмiрно категоричною є думка про неприпустимiсть включення до складу апаратiв місцевих загальних судiв наукових консультантiв (с. 183). Зокрема, запровадження посади наукового консультанта може мати місце у великих за обсягом дiяльностi судах, зокрема, столичних.

Зазначенi зауваження носять фрагментарний характер i не впливають iстотно на загальну позитивну оцiнку роботи.

При підготовці дисертаційної роботи автор провела опитування суддів місцевих загальних судів з дискусійних питань, висловлених у роботі. Результати проведеного анкетування висвітлені у тексті дисертації.

Апробація дисертації шляхом обговорення в наукових і навчальних закладах є достатньою.

Автореферат дисертаційної роботи за змістом і формою відповідає встановленим вимогам.

Робота оформлена відповідно до нормативних вимог.

Вищевикладене дає підстави для такого узагальненого висновку: дисертація «Правовий статус місцевих загальних судів в Україні» відповідає науковій спеціальності 12.00.10 — судоустрій; прокуратура та адвокатура. Вона являє собою закінчену самостійну наукову працю, у якій в науковому плані вирішені важливі питання для теорії і практики діяльності місцевих загальних судів. За рівнем новизни та змістом дисертаційна робота відповідає вимогам, що містяться у пп. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів доктора і кандидата наук, наукового звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор - Калашник Олена Анатоліївна - заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 - судоустрій; прокуратура та адвокатура.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Східноєвропейського національного

університету імені Тараса Шевченка

В.М. Кравчук

ПІДПИС
ЗАС
Вчений секретар
"12" 09

Савченко А.С.